

A magyar–olasz kulturális kapcsolatok kutatásának utolsó olasz tudósa: Sante Graciotti (1923–2021)

SÁRKÖZY Péter

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézete, nyugalmazott tudományos tanácsadó
ORCID 0000-0002-4083-2915

Az olasz irodalomtudomány Petőfi nagy népszerűségét követően a 19. század utolsó évtizedeiben kezdett el foglalkozni a magyar–olasz kulturális kapcsolatok csaknem ezeréves történetével. Ezt megerősítették a magyar történészek (Ábel Jenő, Csontos János, Veres Endre és mások) olaszországi könyvtárakban végzett kutatómunkája során kialakuló tudományos kapcsolatok. A 20. század elején kezdődött el a magyar italianisztika kibontakozása. Az első világháború után a magyar–olasz kulturális külpolitikának köszönhetően létesültek az első olaszországi magyar tanszékek. Míg a Római Tudományegyetemen magyar vendégprofesszorok, a Magyar Akadémia igazgatói tanítottak, addig a fiatal olasz filológusok közül többen magyarországi olasz tanszékeken kezdték el tudományos pályájukat (Rodolfo Mosca, Italo Siciliano, Carlo Tagliavini, Gaetano Trombatore), akik később, a hidegháború éveiben sokat tettek az olaszországi hungarológia fennmaradásáért. Az 1956. évi magyar forradalom után, a hatvanas években az államközi ösztöndíjas tanulmányutaknak és az olaszországi magyar vendégprofesszorok tevékenységének köszönhetően ismét kialakulhatott a magyar és olasz tudósok intézményes kapcsolata.

Vittore Branca professzor, a Nemzetközi Italianisztikai Társaság elnöke és a pesti olasz tanszék vezetője, Kardos Tibor professzor kezdeményezésére 1967-ben Budapesten rendezték meg a Nemzetközi Italianisztikai Társaság VI. kongresszusát (*Il Romanticismo*, Budapest: Akadémiai Kiadó, 1968), mely alkalmából egy olasz nyelvű tanulmánykötet is megjelent az Akadémiai Kiadónál a magyar–olasz irodalmi kapcsolatok tíz évszázados történetéről Horányi Mátyás és Klaniczay Tibor szerkesztésében (*Italia ed Ungheria. Dieci secoli di rapporti letterari*, Budapest: 1968), benne a magyar irodalomtörténészek „olasz vonalát” képviselő kutatók (Bán Ime, Barlay Ödön Szabolcs, T. Erdélyi Ilona, Koltay Kastner Jenő, Nemeskürty István, Rába György, Szauder József és mások) összehasonlító tanulmányaival. Ilyen előzmények után került sor a Magyar Tudományos Akadémia és a Velencei Cini Alapítvány tudományos együttműködési szerződésére, és kezdődött meg 1970-ben a magyar és olasz kutatók négyévente megtartott konferenciasorozata, melynek célja a közös tudományos kutatáson túl az volt, hogy bemutassa az olasz tudományosság részére a magyar–olasz művelődéstörténeti kapcsolatok ezeréves történetét. Ez a tudományos együttműködés szerves része volt annak az olasz kultúrpolitikai törekvésnek, mely a

hagyományosan olasz orientációjú országokkal, mint Horvátország, Lengyelország és Magyarország, fel akarta élesíteni a háború előtti szellemi kapcsolatokat. Ennek fő szponzora a velencei San Giorgio Maggiore szigeten létesült Giorgio Cini Alapítvány, illetve az alapítvány elnöke, Vittore Branca professzor volt. A közép-kelet-európai országokkal kialakítandó tudományos kapcsolatok irányítójának Sante Graciottit, a Milánói Katolikus Egyetem (Università Cattolica del Sacro Cuore) majd a Római La Sapienza szlavisztikai intézetének professzorát kérték föl. A kapcsolattörténeti kutatások magyar szervezője Klaniczay Tibor akadémikus volt. Az együttműködés keretében 1970 és 2013 között tizenkét tudományos konferenciát rendeztünk Velencében, Budapesten és Rómában, melyek anyagát tizenhárom olasz nyelvű kötetben, több mint 5000 oldal terjedelemben jelentettünk meg. A konferenciák előkészítésében, rendezésében és a tudományos kötetek kiadásában Vittore Branca mellett mindvégig Sante Graciotti professzor volt az olasz delegáció vezetője, magam pedig 1970-től lehettem Klaniczay Tibor tudományos szervezőmunkájának segítője, majd halála után folytatója, és így egykori tanárom, Sante Graciotti munkatársa, majd egyetemi kollégája, és haláláig, majd hatvan éven át, öt tisztelő barátja.

Sante Graciotti 1923-ban született Osimóban. Tanulmányait a ferences rend iskoláiban folytatta, és ferences szerzetesként szerezte meg a teológiai diplomát. Ezt követően a Milánói Katolikus Egyetemen, majd Rómában folytatta egyetemi tanulmányait, mely során szláv filológiára szakosodott. Jugoszláviai és lengyelországi tanulmányutak után az milánói Università Cattolica del Sacro Cuore szláv tanszékének lett professzora. 1972-ben vette át Rómában, a La Sapienza szlavisztikai intézetének vezetését, melynek egészen 1997-ig volt tanára. Igen fontos szerepe volt az olasz szlavisztikai kutatások előmozdításában és a szlavisztika közép-európai összehasonlító irodalomtörténeti kutatásokba történt bevonásában. Alapító elnöke volt az Olasz Szlavisztikai Társaságnak és az Association d'Études du Sud-Est Européennek. Negyven éven át ő volt a Fondazione Cini által támogatott olasz irodalom és kultúra közép-kelet-európai kisugárzása kutatásának irányítója, a horvát, lengyel és magyar kutatókkal szervezett tudományos konferenciák szervezője. 1984-ben a Lincei Akadémia tagjai közé választották, majd az Akadémia nemzetközi kapcsolatainak lett vezetője. Több külföldi egyetem díszdoktorának választották, és az európai összehasonlító irodalomtörténeti kutatások előmozdításáért kifejtett tevékenységét a *Société européenne de culture* becsületrenddel ismerték el. Tudományos munkássága a szláv filológia mellett az összehasonlító irodalomtörténet, a polonisztika, a horvát és orosz művelődéstörténet kérdésköreit ölelte fel. Saját publikációin túl több mint harminc nemzetközi tanulmánykötet szerkesztésében vett részt. Nyugállományba vonulása alkalmából tanítványai, olasz és külföldi kollégái ezeroldalas tanulmánykötetben köszöntötték.¹

Sante Graciotti az első, 1970-ben Velencében tartott konferenciától kezdve az utolsó, 2013. évi budapesti konferenciáig, 90 éves koráig volt az egyik olasz szervezője és irányítója a magyar-olasz művelődéstörténeti kutatásoknak. Neki köszönhető, hogy a hagyományos olasz-magyar művelődéstörténeti kapcsolatok kutatása egyre inkább az olasz irodalom és kultúra közép-európai kisugárzásának kutatásával egészült ki. Ennek volt az első eredménye a 16. századi olasz antitrinitáriusok közép-európai szerepéről tartott szekció az 1973. évi első budapesti konferencián, majd a 19–20. századi konferenciákon az olasz Közép- és Kelet-Európa-történészek bevo-

1 Giovanna BROGI BERCOFF et al., ed., *Filologia e letteratura nei pesi slavi, Studi in onore di Sante Graciotti* (Roma: Carucci, 1990).

nása az olaszországi hungarológiai kutatásokba. Ebben az olasz–közép-európai kapcsolattörténeti kutatások kiszélesítésében talált társra Klaniczay Tiborban, aki a kiváló olasz humanizmus és reneszánsz kutatók, Riccardo Scrivano és Cesare Vasoli professzorok után Sante Graciottiban lelt újabb olasz segítő munkatársra és baráttra. Ezt elősegítette az is, hogy 1975–1979 között Klaniczay Tibor a Római La Sapienza egyetemen volt vendégtanár, Riccardo Scrivano és Sante Graciotti közvetlen kollégája. Így sikerült elérni, hogy az 1980-as évektől kezdve a római magyar tanszék a Szláv és Közép-kelet-európai Intézet keretében rendes egyetemi tanszéki besorolást kapott.

Sante Graciotti nem foglalkozott közelebbről a magyar irodalom- és kultúrtörténet kérdéseivel, de majdnem minden kongresszuson olyan témákat talált, melyben a régi magyar irodalom és kultúrtörténet nagy alakjai és kérdései olasz és közép-európai megközelítésben kerülhettek megvilágításra (*A Szent Erzsébet-legenda életrajzi és hagiográfiai vonatkozásainak újraértelmezése; Oláh Miklós „Athilá”-ja és az olasz, valamint a szláv kulturális hagyomány; A klasszikus örökség továbbélése az olasz és magyar középkori kultúrában; Corvin Mátyás olasz méltatói és ellenfelei; Az olasz árkádikus kultúra közép-európai hatása, valamint A nép-nemzeti kérdés a kelet-európai nemzetek kultúrájában a felvilágosodás és a romantika korában*). Nagy kár, hogy Sante Graciottinak és a többi, nemzetközileg elismert tekintélyes olasz egyetemi tanárnak és kutatónak az MTA–Cini kötetekben megjelent tanulmányai máig nem kerültek magyar nyelven kiadásra.

Végül egy személyes vonatkozás: egyetemista koromban hála Graciotti professzornak négy nyáron át részt vehettem a Milánói Katolikus Egyetem általa vezetett nyári kurzusain, majd többször lehettem magyarországi útjain tolmácsa és kísérője. Négy évtizeden át együtt szerveztük a magyar–olasz művelődéstörténeti konferenciákat, és harminc éven át lehettem közvetlen kollégája és barátja a római egyetemen. Aki valaha is beszélt Graciotti professzorral, az tudja, hogy milyen nagy fájdalom egy ilyen atyai barátinak, a magyar kultúra talán utolsó nem hungarológus olasz kutatójának elvesztése. Nyugodjék békében.